

November – kas tõesti kunagine talvekuu?

Novembril on palju rahvapäraseid nimesid – talvekuu, hingedekuu, sügiskuu, lumekuu, marukuu, mardikuu, kadrikuu. Mõned neist annavad aimu sel ajal valitsevatest ilmaoludest.

Ain Kallis

klimatoloog

“Öösel oli taas lumi maha sadanud, ent hommikul keeras uuesti sulale ja solki ning lõga sai endisest veelgi rohkem.” Nii kirjeldab Andrus Kivirähk oma “Rehepapis” tüüpilist ilma viimasel ametlikul sügiskuul. FOTO: ILMAR SAABAS

“Öösel oli taas lumi maha sadanud, ent hommikul keeras uuesti sulale ja solki ning lõga sai endisest veelgi rohkem.” Nii kirjeldab Andrus Kivirähk oma “Rehepapis” tüüpilist ilma viimasel ametlikul sügiskuul.

Kuidas vanasti oli

Sügis oli meie esivanematel üldse üks suur jooksuaeg – mihklist mardipäevani käisid kodus koolnud, mardi- ja kadripäeval lippasid ringi transvestiidid.

Tavaliselt kõlbab novembri iseloomustamiseks kasutada samu sõnu nagu 1929. aasta Postimehes: “Taevas on ühtlases pilves, nagu halli pakkimise paberisse mähitud, maapind mustab üliniiskusest... Sõiduteel aga liimerdab pori, mida vuravad mootorsõidukid nii ohtralt igas suunas pritsivad ning iga kodaniku kehakatte omapäraseks kirjuks täpivad... Meeleolugi on langenud. Ka linnas vaadatakse igatsedes tuhkhalli taeva poole, kas ei hakka kord külmataat lund puistama. /.../ Maal oodatakse enne lund, siis alles jõulusid.”

Novembri keskmine ööpäeva õhutemperatuur oli sel kaugel aastal Tartus 2,9 °C, terake soojem kui mullu. Muide, 1928. aastal oli too kuu rekordiliselt soe (+4,1°), kuumem aeg saabus alles hiljutisel 2013. aastal (4,2°).

Kliima on muutunud – kaugeil rehepappide tegevusaastail oli november tunduvalt talvisem kuu: aastail 1891–1920 oli mardikuu keskmine õhusoojus Tartumaal –0,4°, nüüd (1981–2010) aga juba +0,3°.

Pirtsutav kadrikuu

Novembrile annavad ilme kaks tähtpäeva, Mardi- ja Kadri-nimelised. Sügis oli meie esivanematel üldse üks suur jooksuaeg – mihklist mardipäevani käisid kodus koolnud, mardi- ja kadripäeval lippasid ringi transvestiidid. Märksa meeldivamad kui praegusajal tulevased terroristid või kommionud...

Miks aga mardid-kadrid jooksevad? Ikka selleks, et sooja saada – näiteks 1908. aasta mardipäeval oli väljas –15 kraadi ja 1890. aasta kadripäeval –22 kraadi...

Milline on siis keskmine november? Ilmateenistuses arutati kuu keskmiseks õhutemperatuuriks ehk normiks kogu Eesti territooriumi kohta 1,4° (ajavahemik 1981–2010). Sügiseti on soojem saartel – (Vilsandil, Sõrves 4,0°), jahedam ida pool (Väike-Maarjas –0,3°).

Novembris võib esineda nii lausa suvist soojust (15,2° Valgas 3. novembril 1967) kui ka pakast (–26,0° Jõgeval 16. novembril 1951). 2010. aastal võnkus õhusoojus koguni +12,5 kraadist 15. kuupäeval Võrus kuni –25,9°ni kahe nädala pärast Jõhvis).

Novembris sajab nii vihma ja lund kui ka lehti ja tähti. Kuu keskmiseks sademekoguseks on arvatud 63 mm, rohkem sajab Ristnas (79 mm), vähem Võrus ja Kundas (50 mm).

Tormide kuu

Kuigi november jääb keskmise tuule kiiruselt 4,2 m/s maha kahest järgmisest kuust, satuvad sellesse kõige kangemad tormid. 1969. aasta 2. novembril mõõdeti Ruhnu saarel tugevaim tuulepuhang Eestis – 48 m/s. Samal päeval registreeriti Vilsandil tuule keskmiseks kiiruseks 34 m/s – kolmas orkaani näitajatega torm Eestis.

Talvekuus esineb sageli ka tuiskusid ning lumetorme. Väga pikalt vihises tuisk 1988. aastal Väike-Maarjas – 29.–30. novembril 21 tundi.

Tõelise talveilma tõi meile 2008. aasta 23. novembril lõunatsüklon nimega Irmela. Kuusikul ulatus lumi 56 sentimeetrini, tuul löötsus Pakril ligi 30 m/s.

Vahel tekitab hoogsat lumesadu rannikul nn lahe-(järve-, mere-)efekt. Näiteks kerkisid 2010. aasta novembris hanged põhjarannikul (sooja Soome lahe mõju!) paari päevaga pea poole meetrini, samas oli Tartus lund vaid 7 cm.

Hilissügis või eeltalv?

Kliimaatiline hilissügis algab siis, kui ööpäeva keskmine temperatuur püsivalt langeb alla +5°, eeltalv aga esimese ajutise lumikatte moodustumise ja esimeste külmailmadega. Lumikate võib tekkida ja sulada mitu korda.

Klimatoloog Jaak Jaaguse andmeil on november aeg, kus võivad esineda need mõlemad üleminekuaastaajad.

Hilissügis algab Eestis keskmiselt 27. oktoobril, Mandri-Eestis nädal varem, saartel hiljem. Eeltalv esimese lumega on aastail 1966–2010 alanud keskeltläbi 16. novembril (Pandivere kõrgustikul 9. novembril, Vilsandil 3. detsembril). On aastaid, kui see talvisem aastaeg juba oktoobri hakul pihta

hakkas (Jõhvis ja Kundas 6. oktoobril 2002), samas on aastaid, kus vindus veebruarini, näiteks talvel 1992/1993.

Tänavu võisime talvekuu esimestel päevadel nautida sügisest soojust.